

UDC 338.28

DOI 10.52171/2076-0515_2024_16_04_103_108

Innovation Risks as an Important Element of Risk Management

G.N. Safarova

Azerbaijan State Oil and Industrial University (Azadlig ave.16/21, Baku, AZ1010, Azerbaijan)

For correspondence: Safarova Gunel / e-mail: g.n.safarova@mail.ru

Abstract

The article examines the impact of risks, especially innovation risks, on the effectiveness of innovative activities of enterprises. The reasons for the emergence of innovative risks and their dependence on various factors were also considered, and the expediency of taking measures aimed at identifying and gradually reducing the risks of an innovative project was noted. Attention was also drawn to the need to apply a synergistic approach based on "risk management" to identify and manage the level of innovation risks in the face of uncertainty.

Keywords: innovation, innovation economy, risks, uncertainty, risk management.

Received 24.07.2023

Revised 12.12.2024

Accepted 16.12.2024

For citation:

G.N. Safarova

[Innovation Risks as an Important Element of Risk Management]

Herald of the Azerbaijan Engineering Academy, 2024, vol. 16, № 4, pp. 103-108 (in Azerbaijani)

İnnovasiya risklərinin müəssisənin innovativ fəaliyyətinin səmərəliliyinə təsiri

G.N. Səfərova

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti (Azadlıq pr., 16/21, Bakı, AZ1010, Azərbaycan)

Xülasə

Məqalədə risklərin, xüsusən də innovasiya risklərinin müəssisələrin innovativ fəaliyyətinin səmərəliliyinə təsiri öyrənilmişdir. Həmçinin, innovasiya risklərinin yaranma səbəbləri və onların müxtəlif amillərdən asılılığı araşdırılmış, innovasiya layihəsi risklərinin aşkara çıxarılmasına və tədricən azaldılmasına yönəldilmiş tədbirlərin aparılmasının məqsəd uyğunluğu qeyd edilmişdir. Eləcə də, qeyri-müəyyənlik şəraitində innovativ risklərin səviyyəsinin müəyyən və idarə edilməsi üçün “risk-menecment”-ə əsaslanan sinergetik yanaşmanın tətbiqinin zəruriliyi diqqətə çatdırılmışdır.

Açar sözlər: innovasiya, innovativ iqtisadiyyat, risklər, qeyri- müəyyənlik, risklərin idarə edilməsi.

Влияние инновационных рисков на эффективность инновационной деятельности предприятия

Г.Н. Сафарова

Азербайджанский государственный университет нефти и промышленности (пр. Азадлыг, 16/21, Баку, AZ1010, Азербайджан)

Аннотация

В статье исследуется влияние инновационных рисков на эффективность инновационной деятельности предприятий. Также рассмотрены причины возникновения инновационных рисков и их зависимость от различных факторов, а также отмечена целесообразность принятия мер, направленных на выявление и постепенное снижение рисков инновационного проекта. Обращено внимание на необходимость применения синергетического подхода на основе «риск-менеджмента» для определения и управления уровнем инновационных рисков в условиях неопределенности.

Ключевые слова: инновация, инновационная экономика, риски, неопределенность, управление рисками.

Giriş

XXI əsr dünya iqtisadiyyatının inkişafının yeni dövrünə qədəm qoyması ilə xarakterizə olunur ki, bu da yeni iqtisadiyyat növünün – biliklər iqtisadiyyatının və ya innovasiya iqtisadiyyatının formalaşması ilə bağlıdır. Tədqiqatlar göstərir ki, innovasiya iqtisadiyyatının təməl elementi – innovasiyalardır və bunlar iqtisadi sistemlərin tarixi inkişafının əsas bazasını təşkil edir. Qeyd edilməlidir ki, innovativ fəaliyyət həmişə risklərlə əlaqələndirilir ki, bu da idarəetmə proseslərinə təsirin öncədən dəqiq müəyyən edilməsi mümkün olmayan bir sıra amillərin mövcudluğu ilə izah edilə bilər.

Məsələnin aktuallığı

Məlumdur ki, iqtisadiyyatın bütün sahələrində, o cümlədən sənayedə mövcud iqtisadi böhrandan çıxmaq üçün innovasiyaların tətbiqi zəruridir. Bu zaman təzahür edən innovativ iqtisadiyyatda müəyyən risklər yaranır ki, bunlardan tamamilə azad olma mümkünsüzdür, çünki “innovasiya” və “risk” anlayışları – bir-biri ilə sıx əlaqəli kateqoriyalardır. Risk təkcə iqtisadi kateqoriya deyil, həm də maliyyə kateqoriyasıdır, çünki hər hansı iqtisadi fəaliyyət, o cümlədən innovasiyaların tətbiqi vəsait qoyuluşu ilə bağlıdır. Bütün qeyd edilənlər tədqiq edilən məsələnin aktuallığından xəbər verir.

Risklər barədə anons.

"Risk" termini ilk dəfə bazar münasibətləri nəzəriyyəsinə fransız iqtisadçısı Riçard Kantilyon tərəfindən daxil edilmişdir və mənası “təhlükə” deməkdir [1]. O, riski rəqabət mühitində həyata keçirilən istənilən iqtisadi fəaliyyətin mülkiyyəti hesab etmişdir. Fəaliyyət prosesində yaranan itkilər isə qeyri-müəyyənlik və riskin nəticəsi kimi qiymətləndirilmişdir. Qeyri-müəyyənlik innovativ layihənin

icrası şərtləri, o cümlədən əlaqəli xərclər və nəticələr haqqında məlumatın natamam və ya qeyri-dəqiqliyinə aiddir.

Risk amili – müəssisənin xarici və daxili mühitində qeyri-müəyyənlik səviyyəsi ilə əlaqələndirilir və tətbiq edilən innovativ layihənin həyata keçirilməsi prosesində yaranan problemlərin əsas mənbəyidir [2]. Buna görə də layihənin reallaşması zamanı yaranan mürəkkəbləşmələrin və nəticələrin mümkünlüyü ilə bağlı qeyri-müəyyənliklər “risk” anlayışı ilə xarakterizə olunur. Innovativ fəaliyyət hər bir zaman risklə əlaqəlidir, çünki innovativ sahibkarlıqda uğurlu nəticəyə əsla zəmanət yoxdur. Layihənin gələcək şərtləri ilə əlaqədar, qeyri-müəyyənlik vəziyyəti investorlar üçün riskin yaranmasına və onun ehtimalını azaltmaq üçün tədbirlərin görülməsinə səbəb olur. Bu səbəbdən, müxtəlif meyarlar üzrə layihələrin müqayisəli qiymətləndirilməsinin uyunsuzluğu faktı əlavə təhlilin aparılmasını zəruri edir.

“Risk” anlayışı – mürəkkəb, bəzən isə bir-birinə tamamilə zidd proseslərdən ibarət hadisə olduğundan, eləcə də mövcud qanunvericilikdə kifayət qədər əks olunmadığından və praktiki istifadə zamanı bir sıra sahibkarlar tərəfindən lazımı səviyyədə nəzərə alınmadığından, indiyədək onun verilməsində və elementlərinin göstərilməsində müxtəlif ziddiyyətli və qarışıq fikirlər, paradigmlər mövcuddur [3].

Risk ehtimallı kateqoriya sayıldığından, onun kəmiyyət qiymətləndirilməsi metodları ehtimal nəzəriyyəsinin və riyazi statistikanın bir sıra mühüm anlayışlarına əsaslanır. “Risk vəziyyəti” paralel (yanışı) mövcud olan üç ədəd stoxastik proseslərlə əlaqədardır [4]:

- qeyri-müəyyənliyin mövcudluğu;
- alternativ variantın seçilməsi zəruriliyi (seçimdən imtina özü seçim növüdür);

– seçilən alternativin həyata keçirilməsi ehtimalının qiymətləndirilməsi.

Biznes nəzəriyyəsi üzrə ədəbiyyatda “yüksək risk” və “aşağı risk” terminlərinə tez-tez rast gəlinir. Risk səviyyəsi gözlənilən itkilərin miqyasının sahibkar firmanın aktivlərinin həcminə nisbətindən, habelə bu itkilərin baş vermə ehtimalından asılıdır.

Innovasiya risklərinin mahiyyəti.

Innovasiya riski – sahibkar firmanın bazarda gözlənilən tələbi ödəyə bilməyən yeni əmtəə və xidmətlərin istehsalına sərmayə qoyması nəticəsində yaranan itkilərin ehtimalıdır. Innovasiya riskləri aşağıdakı hallarda yaranır [5]:

- istifadə olunanlarla müqayisədə mal və ya xidmət istehsalının daha ucuz üsulunu tətbiq edərkən. Bu cür investisiyalar, texnologiyanın yeganə sahibi olduğu müddətə sahibkar firmaya müvəqqəti olaraq böyük mənfəət gətirəcək. Bu vəziyyətdə şirkət yalnız bir risk (istehsal olunan mallara tələbin səhv qiymətləndirilməsi) ilə üzləşir.
- köhnə avadanlıqda yeni məhsul istehsal edərkən. Bu halda köhnə avadanlığın istifadəsi nəticəsində məhsulun və ya xidmətin keyfiyyətinə uyğunsuzluğu riskinə, həmçinin, yeni məhsul və ya xidmətə olan tələbin düzgün qiymətləndirilməməsi riski də əlavə olunur;
- yeni avadanlıq və texnologiyadan istifadə etməklə fərqli məhsul və ya xidmətin istehsalı zamanı. Bu vəziyyətdə innovasiya riskinə aşağıdakılar daxildir:
 - yeni məhsul və ya xidmətin özünə alıcı tapmaması riski;
 - yeni texnika və texnologiyanın yeni məhsul və ya xidmətin istehsalı üçün zəruri tələblərə uyğun gəlməməsi riski;

– yaradılan avadanlığın sıradan çıxması halında başqa məhsulların istehsalı üçün uyğun olmadığı üçün onun satılmasının mümkünəzlüyü riski.

Həmçinin, müəssisənin innovasiya fəaliyyətində əlaqəli risklərin əmələ gəlməsinin aşağıdakı səbəblərini də göstərmək olar: inflyasiyanın yüksək templəri; siyasi qeyri-stabilitlik; təsərrüfat subyektlərinin məsuliyyətsizliyi; sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktların təkmlil olmaması; real sahibkarlıq hüququnun mövcud olmaması; sahibkarların əksəriyyətində öz fəaliyyətlərinin nəticəsinə görə fərdi məsuliyyətin aşağı olması; müxtəlif səviyyələrdə idarəetmə aparatının həcmnin kəskin artması; yüksək vergi və məcburi ödənişlər; amansız rəqəbat; sahibkarların bazar problemləri və bilik səviyyəsinin aşağı olması və s. [6].

Ən vacib problemlərdən biri də innovativ risklərin səviyyəsinin müəyyən edilməsidir. Bunun üçün obyektiv meyarlara və innovativ üsullara, yeni yanaşmalara istinad etmək lazımlı gəlir. Çünki, riskin səviyyəsini müəyyən etmədən onun barəsində hər hansı bir obyektiv idarəçilik qərarının qəbul edilməsi mümkün deyildir. Innovasiya risklərinin səviyyəsi kifayət qədər yüksəkdir. Bu sahədə itkilər və uğursuzluqlar ehtimalı digərlərindən qat-qat yüksəkdir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, statistika görə, orta hesabla on innovativ layihədən yalnız dördü uğurla başa çatır, qalanları isə uğursuzluqla bitir. Məhz bu səbəbdən vençur şirkətləri (innovativ layihələrin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsində iştirak edən firmalar) maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətlərini planlaşdırarkən ən yüksək gəlir dərəcələrindən istifadə edirlər.

Innovasiya riskləri aşağıdakı xarici və daxili amillərdən asılıdır:

– xarici (idarə olunmayan) amillərə şirkətin fəaliyyəti ilə bağlı olmayan innovasiya risk faktorları daxildir:

– daxili amillərə maliyyə və iqtisadi riskləri (məsələn, iqtisadi qanunvericiliyin qeyri-sabitliyi və mövcud iqtisadi vəziyyətlə bağlı risklər, xarici iqtisadi risklər, valyuta riskləri, faiz dərəcəsi riskləri, depozit riskləri və s.) daxildir.

Ümumiyyətlə, innovasiya riskləri – idarəolunandır və onların azaldılması mümkün prosesdir. Bu səbəbdən son illər menecment çərçivəsində risklərin idarə edilməsi adlanan yeni elmi istiqamət – “risk-menecment” yaranmışdır.

Problemin həlli yolları

Müasir cəmiyyətdə iqtisadi səmərəliliyin yalnız elm və istehsalın inkişafı hesabına deyil, həm də innovasiya tsiklinin bütün fazalarının - yeni biliklərin alınması, bazar vasitəsilə onların iqtisadiyyatın istehsal sektoruna ötürülməsi və istehsal istifadəsi fazalarının səmərəli fəaliyyətini təmin etmək əsasında əldə edilir.

Məhz innovasiyanı mənimsəyənin iqtisadi marağı son nəticədə innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin məqsədəuyğunluğunu, yönümlülüynü, miqyasını, tempini və formasını müəyyən edir. Müəssisədə mövcud ola biləcək innovasiya risklərinin əsas yaranma mənbələri şəkildə verilmişdir .

Bu günədək mövcud olan elmi ədəbiyyatın böyük əksəriyyətində, risklər nəzəriyyə səviyyəsində nəzərdən keçirilir [7]. Bu halda ekspert proqnozları təqribi statistik məlumatlara, habelə onların əhəmiyyətini qiymətləndirmədən çoxlu sayda təsadüfi amillərə əsaslanır ki, bu da bazar şəraitində innovasiya risklərinin adekvat idarə olunmasına imkan vermir.

Şəkil – Müəssisədə innovasiya risklərinin əsas yaranma mənbələri

Figure – The main sources of innovation risks in the enterprise

İstehsal olunan məhsula tələbin potensial həcmi haqqında etibarlı informasiyanın obyektiv yoxluğu innovasiya layihəsi iştirakçıları üçün bir çox risklərin meydana gəlməsinə gətirib çıxarır. İnnovasiya layihəsi ilə bağlı risklər – layihə qərarının qəbul edilməsinə uyğun olaraq onun iştirakçıları tərəfindən əvvəlcədən planlaşdırılan son nəticələrin ehtimalıdır. İnnovasiya layihəsi risklərinin aşkara çıxarılmasına və aşağı salınmasına yönəldilmiş tədbirlərin aşağıdakı ardıcılıqla aparılması daha məqsədəuyğundur:

- innovasiya risklərinin aşağı salınması məqsədinin müəyyən edilməsi;
- innovasiya risklərinin keyfiyyət və kəmiyyət cəhətdən təhlili;
- risklərin azaldılması metodlarının, o cümlədən yeni sinergetik yanaşmanın seçilməsi;
- alınmış nəticələrin təhlili.

Risklər innovasiya prosesləri ilə sıx əlaqədardır və risklərdən tam imtina innovasiya prosesi icrasının qeyri-mümkünlüyü ilə nəticə-

lənə bilər. Riskin mövcudluğu- innovasiya layihələrinin parametrlərinin dəqiqliklə proqnozlaşdırmağın qeyri-mümkünlüyü ilə əlaqədardır. Deməli, innovasiya iqtisadiyyatdan söhbət gedirsə, innovativ risklər də mövcudur və reallıqdır.

Nəticə

Aparılmış təhlillərdən aydın olur ki, müəssisələrin innovasiya fəaliyyəti – onun nəticələrini müəyyən edən əsas amillərin təhlili dinamikasında yüksək qeyri-müəyyənlik sə-

viyyəsi ilə xarakterizə olunur. Yeni istehsal fəaliyyətində yaranan innovasiya risklərini tamamilə aradan qaldırmaq mümkün deyil. Bununla belə, bu risklərin azaldılması (qismən azad olma və ya onları minimuma endirmək) üçün sinergetik yanaşmanın tətbiqi zəruridir.

Maraqlar münaqişəsi

Müəllif bu məqalədə araşdırılması tələb olunan maraqlar münaqişəsinin olmadığını qeyd edir.

REFERENCES

1. **Abdulaeva Z.I., Nedosekin A.O.** Strategiceskiy analiz innovatsionnogo riska / Spb: izd.SPbGPTU, 2013, s.140-142 (*in Russian*)
2. **Nedosekin A.O., Abdulaeva Z.I., Pavlov K.E.** Strategiceskiy podxod k upravleniyu riskami korporatsiy // Strategiceskiy menedjment, №4, M.: Izdatelstvo Radionova, 2008, s. 270-291. (*in Russian*)
3. **Tağıyev A.H., Səfərov Q.Ə.** İnnovasiya layihələrinin menecmenti. Bakı: Elm, 2013, 280-284 s. (*in Azerbaijani*)
4. **Kazımlı X.H., Quliyev İ.** İqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi. Bakı, İqtisad Universiteti, 2011. s.180-182 (*in Azerbaijani*)
5. **Atakişiyev M.C., Süleymanov Q.S.** İnnovasiya menecmenti. - Bakı, 2004, s.122-125. (*in Azerbaijani*)
6. **Mirzəbəyov A.Ə.** İnnovasiya layihəsi risklərinin tədqiqi və qiymətləndirilməsi.// Sumqayıt Dövlət Universiteti, "Elmi xəbərlər" jurnalı, cild 15, №3, 2019, s.75-78. (*in Azerbaijani*)
7. <http://www.ama.com.az/articles-summary/>.